

МАЈА ВИДОВИЋ

Клуб историчара Посавина
majuska55@hotmail.com

ПРВИ БАЛКАНСКИ РАТ У СРПСКОЈ ДИГИТАЛИЗОВАНОЈ ПЕРИОДИЦИ И МУЛТИМЕДИЈАЛНОМ САДРЖАЈУ

САЖЕТАК

У раду је представљена, компаративном методом, српска дигитализована периодика о почетку Првог балканског рата у Србији, за године 1912. и 2012, фокусирајући се на датум 6. октобар. На који начин су, српске новине, информисале јавност о почетку Првог балканског рата, у Србији? Шта се у данашњим новинама, на исти датум, писало стотину година послје Првог балканског рата? Како су о рату извјештавали новинари с почетка 20. вијека, те какву „слику“ имају новинари у данашње вријеме? У раду се користила доступна дигитализована штампа као што је „Политика“, „Правда“, „Пијемонт“ и „Српске новине“ из периода рата, те актуелне данашње новине „Политика“, „Време“ и „Данас“. Колико се, поред штампе, могло чути о стогодишњици Првог балканског рата, кроз мултимедијални садржај, као и о данас доступним емисијама које су биле посвећене рату? Компаративном методом покушали смо уочити на који начин је, средство јавног информисања, представило проблем Првог балканског рата. Покушали смо добити одговор на питање: „Колико је Балкански рат утицао на свијест код српског народа?“. Зашто је важно да говоримо о Првом балканском рату, у истој мјери, као што то чинимо и са Првим свјетским ратом? Дакле, имаћемо уопштenu „слику“ историјског садржаја и начина како је Први балкански рат представљен у нама доступној дигитализованој периодичности с почетка 20. и 21. вијека, као и у другим средствима, данашње, јавне информисаности.

Кључне ријечи: Први балкански рат, периодика, стогодишњица рата, средства јавног информисања, мултимедије.

Овај рад је након излагања на Међународној студентској научној конференцији 2022. године објављен у гласнику Клуба историчара Посавине *Наша мисао*. У овом издању *Ноеме* га објављујемо у лекторисаној и редакторисаној верзији. У уређивачком поступку рад је претрпио одређене измјене, тако да је могуће да постоје одређена стилска, али не и суштинска, одступања од издања у поменутом гласнику.

Рад пружа кратак преглед онога што се налази у чланцима у српској периодици поводом Првог балканског рата. Обрађујући доступну дигитализовану периодику, с почетка XX вијека, односно, фокусирајући се на 6. октобар (18. октобар по новом календару, прим аут.) за 1912. годину, односно сам почетак октобра за 2012. годину. У раду смо анализирали новине *Полиџика*, *Српске новине*, *Правда* и *Пијемонџ*, за период 1912. године, те *Полиџика*, *Новосџи* и *Време*, уз неколико извјештаја о прослави јубилеја са сајтова из региона, за период 2012. године. Циљ је да се путем компаративне методе обраде текстови који су извјештавали о почетку Балканског рата 1912. године, а затим и текстови из 2012. године. На основу анализе текста моћи ћемо уочити како се мијењао начин извјештавања у новинама. Поред периодике, у раду ћемо се осврнути на доступност видео материјала (у виду емисија, документарца, као и неког другог вида едукативног садржаја, који се односи на Први балкански рат). Желећи да, кроз кратак преглед, откријемо одговор на неколико питања: Шта је Балкански рат представљао српском народу те 1912, а шта представља у савременом добу, тачније 2012. године? Зашто је важно говорити о Балканском рату, у истој мјери, као и о Првом свјетском рату? У којој мјери је јавности доступан материјал о Балканском рату? Да ли су званичници службено обиљежили стогодишњицу рата? Такође, један од разлога зашто смо се одлучили за овакав приступ јесте то што се нови нараштаји све више информишу путем интернета и доступног материјала на њему.

Објава рата у Полиџици, Новинама српским, Пијемонџу, Бранику и Засџави

У формирању политичког правца неке државе у великој мјери имају удио и дневни портали, тј. дневна штампа. Она кроз своје текстове доноси извјештаје, али и обликује свијест народа. О почетку Првог балканског рата извјештавале су оновремене новине у Србији. Међу њима, и данас актуелна, била је *Полиџика*. Она већ 6. октобра (по старом календару) обавјештава о почетку рата, са насловом *У добри час!*. У том одјелку *Полиџика* саопштава о понашању Европе пред Турску најезду из XIV вијека, те храбрости српског народа који се супроставио истој, упоређујући почетак рата са периодом најезде Турака. Можемо да прочитамо да је Западна Европа, почет-

ком XIV вијека, са стрепњом пратила ту неравну борбу, још није имала довољно међународне свести, да поузданим и првим средствима обезбеди и помогне победу српског народа, победу културе и правичности, победу својих властитих права и интереса – већ је немоћно клечала пред иконама старих светитеља и по црквама Бога молила за победу српског оружја... Европа је осетила своју погрешку, платила је скупо, а највише су је платили они најближи, они који су најлакше могли помоћи, али их је најближе стигла казна: први се затресао бедем и пао би одмах – да га и тада нису бранили и одбранили напуштени и изневерени Срби..., стоји записано у *Полицици*. Овдје видимо дух Косова, који је био присутан и 1912. године, затим неправду Европе према Србима и занемаривање опасности која је надирала према унутрашњости саме Европе (*U dobri čas!*, 1912).

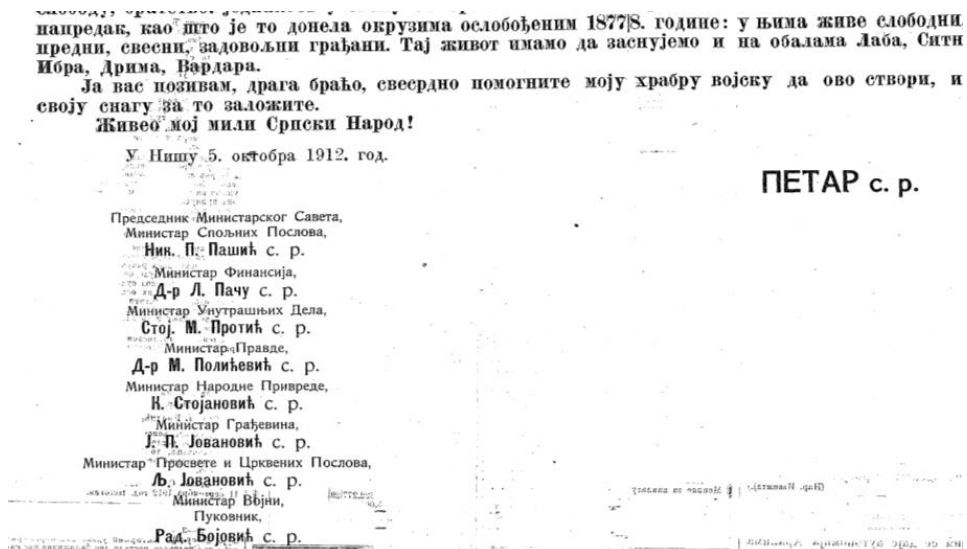
О присутности духа Косова наводе и даље ријечи у тексту: *Друга велика генерација српског народа, генерација Карађорђа и Милоша, Хајдук Вељка и Танаска Рајића преле је надчовечанском снагом и са узвишеним идеалима, да на тробљу Косовском подигне олтар правде и слободе и да осветли доцнијим покољењима пуш, којим се мора поћи, и да једном српски народ јуначки, поштени и вредни народ дође до слободне куће своје, до основних човечанских права и до сигурног темеља народне слободе своје. Крвљу и костима својим саздали су тај темељ, српске независности... (Isto). О значају Балканског рата, заправо говори посљедњи одјељак, гдје се помиње та *прећа велика генерација Српског Народа – по родољубљу и слави равна ранијим славним генерацијама. Искусством многа бојанија, она која има воље и она на којој се „копља ломе“*. Према ријечима непознатог аутора чланка, то је генерација од које зависи судбина српског народа, шекспировски речено *бити или не бити*, у овом случају постојати или не. *Данашња прећа генерација или ће осветити Косово или ће оставити такво тробље из кога ће цела Европа дочекати своје Косово*, као закључак доноси *Полицика*. Та нова генерација, искуством богатија, родољубљем испуњена и жељом за слободу надахнута, *одговорила је вршењем своје дужности своје воље и оружаном ајелом на међународну правду* дакле, *објавила је рат Турској!* Представљајући тако почетак краја Турске империје на Балкану.*

Зашто је важно навести све ово? Из приложеног можемо да видимо да су новине тежиле да подстакну морал српског народа у борби против Турске. Љутог непријатеља који је загосподарио

његовом територијом, те да је сада добар час да се она ослободи, позивајући се на дух предака, непревазиђеног Косова. Овдје можемо уочити и присуство Његошево, гдје у *Горском вијеницу* говори *Да њинемо и крв њроливамо, да јуначки аманети чувамо. Дивно име и светиу слободу!*. Косовска битка постала је велика тема српске историографије практично од њених почетака. Управо је Косово лежало на раскрсници српске историје највећим њеним дијелом, повезујући прошлост са садашњошћу и инспиришући генерације Срба у њиховој борби против окупатора (Vukočić, 2014).

На наредној страни, под насловом *Балкански рати*, можемо прочитати проглас упућен од стране краља Петра I Карађорђевића, српском народу. Проглас је првобитно објављен у Новинама српским, службеном дневнику Краљевине Србије, дана 6. октобра 1912. године. У прогласу, краљ Петар, наводи какво је стање владало у Старој Србији, те да је он покушао мирним путем да ријеши сукобе са Турцима, али без успјеха. Из тог разлога он у *име Божије наређује јуначкој војсци да њође у свети бој за слободу наше браће, за бољи животи и најпредак Краљевине Србије*. (*Srpskom narodu*, 1912). Проглас се завршава позивом краља да *свесрдно њомојну* његову војску да се жељени циљ оствари. Прокламација је донесена у Нишу, 5. октобра (по старом календару) 1912. године, уз сагласност осам министара, на челу са Николом Пашићем (*Balkanski rat*, 1912). У неслужбеном дијелу *Српских новина*, у извјештају ПРЕСБИРО-а од 6. октобра, под насловом *Објава рати Турској*, стоји *да у четвртак, 4. ов месеца, у 5 часова њо њогне је Српска Влада дејешом наредила њосланику Србије у Цариграду, да са њишти Порти да Србија објављује рати Турској. У исти мах објавиле су рати Турској Бујарска и Грчка* (*Objava rata Turskoj*, 1912).

Политика је навела, у кратком пасусу под насловом *Велике силе и рати* на страни број 2, да је српска влада 5. октобра *ноштификовала великим силама објаву рати Турској*. Док се испод, под насловом *Најредовање наше војске*, наводе први правци кретања према југу Србије, тј. према Приштини. Такође може да се прочита, како Турци при повлачењу руше мостове за собом. Дакле, то указује на напредовање српске војске. Поред извјештаја о продору српске војске, имамо једну занимљиву информацију која се односи на омјер снага српске и турске војске, па тако под насловом *Ми и они*, можемо да прочитамо износ губитака једне и друге стране. Према информацији *ђенералштабера*, наводи се да је бој на *Мрдарима дао јасну*

Слика 1. (Српске новине, 6. октобар 1912. године, страна 2.)

слику нашеј рати са Турцима. Наших је поинуло десет и Турака две стотине. У извјештају се, такође, наводи да су се српске трупе тукле са најљућом турском војском.

Наравно, поред ових информација, може се прочитати и о изјавама појединих представника, нпр. бугарског посланика у Београду, господина Тошева, затим о помоћи Црвеног крста сиромашној дјечи и сирочићима, рањенима и губицима.

Занимљиву информацију доноси Правда, у броју од 5. октобра, гдје наводи да је рат већ објављен, под насловом *Објава рати!*, уз обавијест о првим српским успјесима, те да ће краљ, у току подневних часова, да објави прокламацију, исту ће објавити у наредном броју (*Objava rata*, 1912). Поред тога, на првој страни, може се прочитати нота коју је српска влада, преко свог представника, упутила Турској. У њој се наводи да је представнику *Часи извештиши Царску Владу да се од овој шренушка Србија смайра у ратином стању са Турском и да ће он најуштиши Царирад у најкраћем времену, смайрајући његову мисију као свршену...* и да се на тај начин Србија наша у рату са Турском. Дакле, према овој информацији можемо да претпоставимо да је *Правда* била знатно боље обавјештена од *Полишике* о предстојећем догађају.

Већ у наредном броју, од 6. октобра, под насловом *У новој ситуацији*, *Правда* обавјештава да је *рат олашен и да реч има само један фактор – оружје (У новој ситуацији, 1912)*, те се као и у *Полишици*,

наводи да је овај рат *бити или не бити* за опстанак српског народа, затим наводи да се више не питају *шта вели Аустрија, а шта Француска*, него се питају *ко ће бити прва жртва и ко ли ће први оросити тако дуго оилакивано Косово*. Када се говори о извјештају с ратног бојишта, *Правда* наводи да гласина о заузимању Приштине није тачна, али јесте да је српска војска напредовала ка Приштини. Овдје, опет, можемо претпоставити бољу информисаност *Правде* у односу на остале новине. Исто тако можемо прочитати и позив архиепископа београдског и митрополита Србије Димитрија, уједно и председника Главног одбора, те осталих чланова одбора, на слогу, родољубље и узајамну помоћ, како новчану, тако и у виду хране, пића и у осталој неопходној опреми, у тешким тренуцима који су задесили српски народ. Српска православна црква, и у овим тренуцима, била је стуб српског народа, тако да се њен глас и те како, поштовао.

На сличан начин о догађајима пише и *Пијемонџи*, с тим да се у *Пијемонџу*, као и у *Правди*, могу наћи стихови, угледних pjesника који, на неки начин, подижу морал српској војсци. Па тако у *Правди* се налазе стихови Јована Јовановића Змаја и Војислава Илића, док у *Пијемонџу* имамо pjesме под називом *Косовска њоема И. Мештровићу, Најред браћо, Војнички њонос* те *Мисли о војсци*. Такође овдје треба споменути и текст Исидоре Секулић, истакнуте српске књижевнице, *Пред њобегом (Pred pobedom, 1912)*. Све у циљу подизања морала код српског становништва. Код *Пијемонџа* још је уочљив наслов на другој страни великим подебљаним словима, ***Раџи је објављен*** што није тако уочљиво код претходно наведених новина, гдје се уз кратак извјештај о реферату министра војног, г. Бојовића, може прочитати о учесталим нападима на граници, и разлогу објаве рата Турској. Занимљив је и податак, који се налази у *Пијемонџу* на наредној страни, о одржавању молбеног канона у Саборној цркви, као и у свим другим црквама у унутрашњости, за побједу српског оружја.

Наредни број *Пијемонџа* представља *Расџанак са чиџаоцима*, јер ће они због родољубља морати да изврше своје обавезе, да се претпоставити према извјештају, па ће тако наставити са издавањем када се све заврши и када Србија буде *џроширена и обновиена*.

Када све сагледамо, штампа је првих дана писала слично обавјештавајући о „звезкању оружја“ и тежњи за побједом српске војске, те се фокусирајући на проглас краља Петра и првим српским продорима. Притом су кроз извјештаје покушавали да мотивишу српски

народ да крене у борбу за слободу. Наравно, наредни бројеви много су занимљивији што се тиче података јер су услједиле значајне битке, прекретнице рата, као што су Кумановска и Битољска битка.

Шта каже штампа 100 година после?

Када говоримо о савременом добу морамо имати у виду да је технологија унапредовала, те да се новине све више читају у дигитализованом облику, путем сајтова, а мање куповином штампаних примјерака. Тако се велики број чланака о Првом балканском рату може прочитати на сајтовима дневне штампе, док исти чланци, уједно, не морају бити објављени у штампаној форми.

Поводом стогодишњице Првог балканског рата обавјештавале су многе дневне новине. Политика је тако 6. октобра 2012. објавила текст историчара Чедомира Антића, под насловом *Рат је добијен после неколико седмица* (Antić, 2012). Антић у тексту пише о ситуацији пред избијање Првог балканског рата на начин да објашњава политичку ситуацију у Европи, али и на Балкану, те шта је све утицало на слабљење моћи Османског царства. Антић је имао могућност да послје 100 година сагледа ситуацију у потпуности на основу доступног материјала. Његов текст је исцрпан, обухватајући многе аспекте који су довели до избијања рата, али и последице које ће се изразити након њега. Антић наводи да је први пут отворена и тема ратних злочина и људских и грађанских права као свјетска.

Поред текста историчара Антића, *Политика* је објавила сачуван кратак есеј српске књижевнице, али и учеснице самих догађаја, Исидоре Секулић, под насловом *Исидора Секулић: 1912.* (Sekulić, 2012). У есеју Исидора пише о 1912. години постављајући важно, можемо слободно да кажемо, филозофско питање: *Шта нам је била 1912?* Покушавајући да дође до одговора, она наводи да је то *била година стварања јер се стварањем добија корен живота! Година кад су се узићивале жртве, кад се њевало уз сузе, оштре ударце смрти, кад се између јушарне и вечерне руменила шочило руменило крви,* говорећи о жртви српског народа за нови, бољи и сигурнији живот, затим о борби за слободу, док у даљем тексту пише и о косовском духу – главном и неизоставном симболу Првог балканског рата. *Година кад је од кретања најзад постао облик, од феномена постала идеја, кад се доказало да у српству нису исцеђени карактери, и да*

косовски симбол није укочена слика. Српска књижевница покушала је да искаже мотиве жртве српског народа и национални дух који је уткан још од старих времена, огледајући се у косовском завјету који је више него икада био присутан код Срба. Текст се завршава у нади да ће се *кад прође зима, с каиљницама пролетњих киша мешајући сузе ослобођених и срећних*, те да ће *бојаша бити жетва 1913. куда је пролазила српска војска 1912.*

Поред ова два текста, *Полиџика* је објавила и чланак под насловом *Изразак на море* (Rastović, 2012) који заправо представља дио из научног рада о писању британске штампе о Балканским ратовима, објављеног у „Историјском часопису САНУ”, књ. L 2003. стр. 131-152. У чланку се наводи да је редакција *Тајмса*, у два текста која су објављена истог дана (19. новембра), *криџиковала Србију због њене неумерености у погледу територијалних аранжмана и позивала је да не провоцира Аустрију*. Такође, читајући чланак може се уочити негативна слика Британаца према Србима. Иако је имао негативну слику према српским тежњама ка излазу на Јадранско море, *Тајмс* пише неколико чланака (нпр. 27. новембра) *да је Србија најредна земља и да с разлоом тражи слободан излаз на Јадранско море за своју територију, с обзиром на то да јој то њене победе дозвољавају*. Новинар *Тајмса* је истицао да *сви сматрају да је за српску територију потребан излаз и да он треба да буде повезан са српским земљиштем једним коридором или специјалном железничком пругом, која би Србију везивала са присјаништима и где би имали нарочитих олакшица, али без суверенитета. То мишљење дели и Енглеска која не жели да Србија буде поштинска, већ само жели да она своје тежње изнесе мирно и у згодном моменту*. Чланак је занимљив и добро га је прочитати у цјелости.

Последњи чланак *Полиџике*, који се односи на почетак рата из 1912. године, је под насловом *Мачем за слободу* (Bilbija, 2012). Ту *Полиџика* представља ретроспективу својих чланака из 1912. године, који су се односили на Први балкански рат, почевши од 1. септембра (13. септембар по новом календару). Први чланак носио је назив *Куцнуо је прави час!*, и тако све до објаве од 5. октобра (17. октобра), са мањим поднасловом *Раи је почео*, затим завршава са насловом *У добри час!* од 6. октобра (18. октобар) о коме је било ријечи у тексту.

Овдје је битно споменути и један чланак, објављен у *Полиџици* 3. октобра 2012. године, неколико дана прије обиљежавања стогоди-

шњице рата под насловом *Балкански ратови – век касније* (Ђурковић, 2012). У чланку се наводи да се 8. октобра (по новом календару) навршава почетак објаве рата Турској од стране Црне Горе. Зашто је битно споменути овај чланак? Читајући га можете да се уочи, када се говори о обиљежавању стогодишњице, да у *Србији нема свечане академије*, те тако нема ни сећања на јунаке који су извојевали једну од највећих српских побједа.

О Стогодишњици рата писао је и сајт јавног сервиса РТС, под насловом *Век од почетка Балканских ратова* (РТС, 2012). Чланак на сајту РТС-а односи се на оба Балканска рата, без акцента на стогодишњицу Првог балканског рата. Чланак говори о почетку рата, циљевима Србије, али и других савезница, као и значајним биткама. Завршава се одлукама мировних конференција и посљедицама које су ратови донијели. У чланку се не наводи да ли ће бити уприличена прослава, нити да ли ће они, као јавни сервис, тим поводом нешто припремити за гледаоце.

Новости, пак, још у фебруару, поводом обиљежавања пишу чланак под називом *Неизвештан јубилеј балканских ратова* (Milinković, 2012). Иницијативу за обиљежавање јубилеја поднио је тадашњи министар Вук Јеремић. У чланку се износе мишљења представика државних званица Србије, Бугарске, Хрватске, Црне Горе, Грчке, па чак и Турске, као и истакнутих историчара, на иницијативу министра Јеремића. Занимљиво је то да је Турска, према извјештају чланка, чак пристала на прославу јубилеја и поздравила приједлог. Читајући даље текст, уочено је да је постојала проблематика обиљежавања јубилеја, како због политичких несагласности, тако и због одговорности држава, на који начин би се јубилеј обиљежио.

Време, под рубриком *Култура сећања*, доноси чланак *Милана Милошевића, Сто година од Првог балканског рата* (Milošević, 2012). Чланак започиње текстом који је објављен 1. јануара 1913. године у *Политици*, ауторке Исидоре Секулић, „*Ми смо они који су имали веселе дане и свешле ноћи, ми смо љубили редове људи, али љунили редове догађаја, ми смо били земља старих јунака и младих војника, ми смо писали историју 1912!*.» У *Времену* први пут можемо прочитати да је овим ратом ријешено *Источно питање* на овом простору Европе и да је окончана доминација Османске империје. *Време* објављује још један чланак, сличне тематике, наслова *Рат са Турском 1912/13*. (Rat sa Turskom, 2012). Не наводи се аутор текста, али се наводи да су подаци преузети из *Narodna enciklopedija srpsko-*

-hrvatsko-slovenačka, Stanoje Stanojević Bibliografski zavod d. d. Zagreb, 1928. Дакле, у чланку, се наводе историјске и политичке чињенице уочи избијања рата. Нема говора о прослави јубилеја, нити било каквој изјави званичника о овом поводу.

Поред новина из Србије о обиљежавању стогодишњице може се прочитати шта кажу новине/сајтови у региону, па тако на сајту *Бања-лука*, обавјештавају да су *Српско културно коло* и *Правни факултет из Бање Луке* организовали изложбу поводом јубилеја (*Obilježavanje stogodišnjice*, 2012). Поред њих, сајт *Anadolu Agency* (Турски сајт за БиХ) извјештава како су српски лидери обиљежили стогодишњицу рата код спомен обиљежја Зебрњак. Тадашњи предсједник Републике Србије био је Томислав Николић, а поред њега, присуствовали су и тадашњи предсједник Републике Српске Милорад Додик, као и предсједник Нове српске демократије Андрија Мандић из Црне Горе. Осим овог извјештаја који обавјештава о обиљежавању спомена код Зебрњака немамо ниједан податак који говори о обиљежавању јубилеја у Србији свечаном академијом (*Anadolu Agency*, 2012).

Дакле, ако се на интернет претраживачу укуца *Обиљежавање стогодишњице Првог балканског рата* избациће нам чланке о којима смо дискутовали не наводећи бар један чланак који говори о прослави у Србији. То нас може навести на закључак да се о Првом балканском рату и прослави јубилеја није писало у српским медијима. Међутим, то не мора бити тако. Постоји могућност да су поједини чланци уклоњени са сајтова а можда су се односили на обиљежавање. Поред тога ми нисмо претражили шта се писало на датум када се одиграла Кумановска битка, гдје би могло бити спомена о одржаном јубилеју.

Балкански рат кроз образовни садржај

Данашњи брз начин живота довео је до ситуације да се све више смањује читалачка популација, док се за добијање информација све више посеже за *online* образовним садржајем. Један од најгледанијих веб-сајтова за дијелење и размјену видео материјала јесте *Youtube*. Приликом посјете овом веб-сајту треба бити јако обазрив, јер се много „документараца“ налази постављено а заправо представљају нестручан приказ ове проблематике. Ми ћемо у раду споменути два документарца која су реализована од стране стручњака. Поред

два документарца, можемо да пронађемо и неколико предавања угледних историчара, као и емисију *Да, можда, не*, РТС, која се бави тематиком *Балкански рат – сто година после*.

ТВ Храм тако доноси кратак видео документарца под насловом *Балкански ратови – 1912*, у склопу серијала *Српска историјска чешанка* (Televizija Hram, 2018). Аутори документарца су историчари, Немања Девић и Сава Самарцић. Аутори су квалитетно обрадили тему прилагодивши је нестручној јавности. Осим тога, не траје дуго, тако да се може користити у току реализовања наставе историје.

На јавном сервису Србије, РТС, емитована је серија „Балкански ратови“ у 8. епизода. Кроз научно-популаран начин прате се догађања која су претходила и била узрок ратног стања на Балканском полуострву. Уредник и сценариста серије је Момир Карановић, док је редитељ Никола Лоренцин. Овај документарни садржај јавно је представљен 1992. године. На сајту РТС-а може се прочитати да ће се овај документарца поново приказивати поводом стогодишњице. Документарца је доступан и на *Youtube* каналу. Мана овог серијала јесте квалитет, прије свега резолуција видео снимка, за данашње стандарде слаба, због развоја технологије. Данас је у употреби HD резолуција, па би требало томе и да се прилагоди. Епизода траје нешто дуже, тако да не држи пажњу гледаоца све вријеме, посебно млађу популацију. Иако посједује занимљив историјски материјал, треба порадити на снимању новог документарца.

Српски културни центар из Новог Сада редовно организује предавања истакнутих стручњака, бавећи се разним темама. Све то јавно публикује, постављајући видео записе на свој *Youtube* канал. Између осталог, тема једног предавања била је *Балкански ратови, побједе из прошлости пример за будућности*, историчара Срђана Граовца (КСНС, 2017). У току 45 минута гледаоци се могу упознати са проблематиком Балканских ратова, шта је то претходило склапању савеза, почетку Првог, те касније и Другог балканског рата. Елоквиентно, са стручног становишта, историчар Срђан Граовац држи пажњу гледалаца. Такође, пошто предавање траје 45 минута, може да се искористи и у току наставе историје.

Занимљиво је да се на *YouTube* може пронаћи и предавање које се односи на промоцију књиге хрватског историчара Игора Деспота, *Balkanski ratovi 1912-1913. - i njihov odjek u Hrvatskoj* (Књиžнице града Загребa, 2013). На предавању је било ријечи о рефлексу Балканских

ратова на простору Хрватске, утицају на политичке и друштвене елите, али и на хрватску јавност уочи Првог свјетског рата.

На каналу *Центра за друштвену стабилност*, у емисији *Српска чишћаоница*, можемо послушати разговор историчара Срђана Граовца и Огњена Карановића на тему *Први балкански рат – интервенција српске војске у Албанији* (Centar za društvenu stabilnost, 2022). На истом каналу, може се послушати разговор горе поменутих историчара и на тему *Ослобођење Косова и Метохије 1912. године*, као и на сличне теме у серијалу посвећеном Балканским ратовима.

И за крај, поменућемо емисију која је емитована на стогодишњицу рата на РТС, *Да, можда, не*, коју уређује и води Оливера Ковачевић, на тему *Балкански ратови – доба хероја* (RTS, 2012, октобар 25). Гости емисије били су историчари Милош Ковић и Милић Милићевић, те потпуковник Иван Мијатовић. На крају емисије, на основу репрезентативног броја узорака међу грађанима Србије, добили су поражавајући податак, на основу одговора на питање: „Против кога је Србија ратовала у току Првог балканског рата?“. Свега 24,4 % одговорило је *прошив Турске*, док је 75,6 % одговорило да *не зна*. Када сагледамо овај вид едукације, можемо да примјетимо да има довољно квалитетног садржаја, насталог од стране стручњака, који могу да објасне проблематику Првог балканског рата.

Када саберемо сав доступан материјал, о Првом балканском рату 1912. писало се нашироко. Како то бива и данас, о стању на ратишту свакодневно се извјештавало, тражећи начин да се подстакне и наравно оправда тежња народа за слободом, пишући тако о трећој генерацији жељној слободе. Могло би се рећи осветничкој генерацији са Косовом у грудима. Те генерације, сто година послје, сјетиле су се тек поједине институције. Сем обиљежавања јубилеја код споменика Зебрњак на дан одигравања Кумановске битке од стране владајуће структуре, ми немамо информације о другима на основу медијског извјештавања. Стога не треба да чуди податак да 75,6 % не зна одговор против кога се Србија борила 1912. године. Но, детаљнија анализа садржаја изискује много више времена и доступног материјала како бисмо сагледали и имали што квалитетнију слику проблема који се налази пред нама.

Како је обиљежена стогодишњица у научним круговима, те другим институцијама културно-образовног карактера, даје нам чланак Саше Станојевића *Балкански ратови у српској историографији*

фији (Stanojević, 2013). На основу чланка можемо закључити да је, што се тиче научних кругова, јубилеј достојанствено обиљежен. Посебно ћемо поменути *Међународни научни скуп Први балкански рат 1912/13: историјски процеси и проблеми у свјелости стојодишњег искуства* одржан у Београду.

Писати и говорити о Првом, али и Другом, балканском рату је и те како важно. О њима се треба подједнако знати и интересовати као и о Првом свјетском рату. Изњедрио је бројне хероје ослободивши српски народ турског зулума. Вратио је дуго ишчекивано Косово. Захваљујући ратном искуству, помогао је српској војсци у Првом свјетском рату. Нажалост, оставио је и велики број жртава. Стога је важно писати и говорити о њему. Балкански рат представља историјско наслеђе уткано у свијести о слободи српског народа. Обиљежавањем 110 година од Првог балканског рата овај рад представља скроман добринос српском историјском наслеђу.

Референце:

- Anadolu Agency. (2012, oktobar 28). Srpski lideri obilježili 100-godišnjicu Prvog balkanskog rata. <https://www.aa.com.tr/ba/arhiva/srpski-lideri-obilje%20%BEi-li-100-godi%20%A1njicu-prvog-balkanskog-rata/314606>
- Antić, Č. (2012, oktobar 6). Rat je dobijen posle nekoliko sedmica. *Politika Online*. <https://www.politika.rs/sr/clanak/235741/Tema-nedelje/Sto-godina-od-Prvog-Balkanskog-rata/Rat-je-dobijen-posle-nekoliko-sedmica>
- Balkanski rat. (2012, oktobar 6). *Politika*, str. 2.
- Bilbija, B. (2012, oktobar 6). Mačem za slobodu. *Politika Online*. <https://www.politika.rs/sr/clanak/235740/Tema-nedelje/Sto-godina-od-Prvog-Balkanskog-rata/Ma-cem-za-slobodu>
- Centar za društvenu stabilnost. (2022, januar 16). Srpska čitaonica/Prvi balkanski rat – intervencija srpske vojske u Albaniji [Video]. *YouTube*. https://www.youtube.com/watch?v=ul3_kzJKpRM
- Đurković, M. (2012, oktobar 3). Balkanski ratovi–vek kasnije. *Politika Online*. <https://www.politika.rs/scc/clanak/235400/Balkanski-ratovi-vek-kasnije>
- KCNS. (2017, septembar 26). Tribina Balkanski ratovi, pobjede iz prošlosti primer za budućnost. [Video]. *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=YgmcdpvH6MQ>
- Knjižnice grada Zagreba. (2013, decembar 3). Balkanski ratovi i Hrvatska [Video]. *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=NIPNXuCOAm0>
- Mi i oni. (2012, oktobar 5). *Politika*, str. 2.

- Milinković, D. (2012, februar 2). Neizvestan jubilej balkanskih ratova. *Novosti Online*. <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:364743-Neizvestan-jubilej-balkanskih-ratova>
- Milošević, M. (2012, oktobar 10). Sto godina od Prvog balkanskog rata. *Vreme*. <https://www.vreme.com/vreme/sto-godina-od-prvog-balkanskog-rata/>
- NoviBeograd45. (2013, oktobar 27). Balkanski ratovi – stvaranje Balkanskog saveza (1/8. epizoda) [Video]. *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=oVkfWt5e4b8>
- Obilježavanje stogodišnjice Prvog balkanskog rata. (2012, decembar 25). *Banjaluka.com*. <https://www.banjaluka.com/kultura/vizuelna-umjetnost/obiljezavanje-sto-godisnjice-prvog-balkanskog-rata-foto/>
- Objava rata Turskoj. (2012, oktobar 6). *Srpske novine*, str. 2.
- Objava rata. (2012, oktobar 5). *Pravda*, str. 1.
- Pred pobedom. (2012, oktobar 5). *Pijemont*, str. 1.
- Rastanak sa čitaocima. (2012, oktobar 6). *Pijemont*, str. 2.
- Rastović, A. (2012, oktobar 6). Izlazak na more. *Politika Online*. <https://www.politika.rs/scc/clanak/235736/Tema-nedelje/Sto-godina-od-Prvog-Balkanskog-rata/Izlazak-na-more>
- Rat sa Turskom 1912/13. (2012, oktobar 11). *Vreme*. <https://www.vreme.com/vreme/sto-godina-od-prvog-balkanskog-rata/>
- RTS. (2012, oktobar 25). Da, možda, ne – Balkanski ratovi, doba heroja. <https://www.rts.rs/page/tv/ci/story/17/rts-1/1198422/da-mozda-ne.html>
- RTS. (2012, oktobar 8). Vek od početka Balkanskih ratova. <https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/124/drustvo/1187810/vek-od-pocetka-balkanskih-ratova.html>
- Sekulić, I. (2012, oktobar 6). Isidora Sekulić: 1912. *Politika Online*. <https://www.politika.rs/scc/clanak/235738/Tema-nedelje/Sto-godina-od-Prvog-Balkanskog-rata/Isidora-Sekulic-1912>
- Srpskom narodu. (2012, oktobar 6). *Srpske novine*, str. 1.
- Stanojević, S. (2013). Balkanski ratovi u srpskoj historiografiji. U B. Dimitrijević (ur.) (2013), *Zbornik radova: Humanizacija univerziteta* (str. 451-563). Filozofski fakultet u Nišu.
- Televizija Hram. (2018, februar 24). Balkanski ratovi – 1912 [Video]. *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=irYiCDKgdg4>
- U dobri čas!. (2012, oktobar 6). *Politika*, str. 1.
- U novoj situaciji. (2012, oktobar 5). *Pravda*, str. 1.
- Velike sile i rat. (2012, oktobar 5). *Politika*, str. 2.
- Vukoičić, J. (2014). Kosovski mit i srpski nacionalni identitet. *Radovi: časopis za humanističke i društvene nauke*, 19. 37-54.

THE FIRST BALKAN WAR IN THE SERBIAN DIGITALIZED PERIODICAL LITERATURE AND MULTIMEDIA CONTENT

ABSTRACT

The paper presents, by a comparative method, Serbian digitalized periodical literature on the beginning of the First Balkan War in Serbia, for the years of 1912 and 2012, focusing on October 6th. How did the Serbian newspapers inform the public about the beginning of the First Balkan War in Serbia? Also, we have presented what is written in today's newspaper, on the same date, a hundred years after the First Balkan War. How journalists from the beginning of the 20th century reported on the war, and what kind of "image" journalists have today? The paper used accessible and digitalized press, such as "Politika", "Pravda", "Pijemont", and "Srpske novine" from the war period, as well as today's newspapers, such as "Politika" "Vreme" and "Danas". Apart from the press, how much could be heard about the centenary of the First Balkan War, through multimedia content, as well as about the documentary shows dedicated to the war, which are available today? Using a comparative method, we tried to see how the media presented the problem of the First Balkan War. We tried to get an answer to the question: "How much did the Balkan War affect the consciousness of the Serbs?". Why is it important to talk about the First Balkan War, to the same extent as we do with the First World War? So, we will have a general "picture" of the historical content and the way the First Balkan War was presented in the digitalized periodical literature available to us from the beginning of the 20th and 21st centuries, as well as in other media, in today's public information.

Keywords: First Balkan War, periodical literature, centenary of the war, media, multimedia